

MÚLTIDÉZŐ

IX. ÉVFOLYAM, 2019. KÜLÖNSZÁM

Kilencedik évfolyamába lép a Vasszécsenyi Múltidéző ezzel a számával. Harmadik éve már nem havi rendszerességgel jelenik meg, hanem tematikus különszámokkal. Ezek már nem korlátozódnak 4 oldalra, hanem mindig az adott téma határozza meg terjedelmét. Alapítása óta egyetlen fillérrel nem támogatja megjelenésünket sem önkormányzati testület, sem polgármester, sem helyi civil egyesület. A lapalapító, szerkesztő tisztában van Eperjes Károly színművész nemrég egy interjúban megfogalmazott igazságával, kétféle ember létezik, az egyik a hazából, a másik a hazáért él, a kettő nem keverhető össze. Ez lefordítható helyi szintre is, a Múltidéző kezdetektől hú ars poétikájához, vagyis soha nem hiábavaló a szülőfaluért való fáradhatatlan tevékenység, még ha annak sem anyagi, sem erkölcsi haszna nincs. Ahhoz is következetesen ragaszkodunk, hogy a kép, a vizualitás egyenrangú információkat hordoz az írott forrásokkal, vagyis a képi és verbális információ, mint az érem két oldala együtt képes feltárni és átörökíteni településünk múltját. Most is ezt tesszük, amikor újra fagatás alá vesszük a térképeket, mint ahogy ezt korábbi a Térképolvasás rovatunkban tettük. Ahogy eddig is, most is időrendben haladunk a térképek értelmezésében.

A XVIII. század elejétől találhatók olyan térképek, amelyeken először tűnik fel a településünk, ezek szinte kivétel nélkül osztrák térképek. Johann Christoph Müller a Gyöngyös kanyarulatához helyezi Secsin-t, Szentlőrinc és Pecöl közé. Ekkor a telekesi Török és a Hevennessy család Szécseny birtokosai, Lipárté a Káptalan. Peter Schenk egyedül Secsin-t tünteti föl a Gyöngyös parti falvak közül Szombathely és Sárvár között. Ekkor már csak a Hevennessy családé Szécseny. Johann Baptist Honnan (Szent) Király, (Szent) Lőrinc és Pecölt jelöli meg Secsin mellett ezen a szakaszon. Schilson János ebben az évben vásárolja meg Szécsenyt a Hevennessyektől.

1. kép - Johann Christoph Müller, 1709; 2. kép - Peter Schenk, 1717; 3. kép - Johann Baptist Honnan, 1718 körül

Egy 1740-es térképen Szécseny mellett már Lipárt is fel van tüntetve, mint templomos helyiség. Minden eddigi térkép elég kacskaringós vonalvezetéssel rajzolja le a Gyöngyöst, az utóbbi Szécseny előtt egy holt ágát is ábrázolja. Korobonszky térképe már Császtot is feltünteti Szécseny és Lipárt mellett (Kopács és Lipárt között). Ekkor már Festetics József tábornok Szécseny földbirtokosa. A Pozsonyban kiadott Mikoviny által készített ország-térkép egy templomos helyet jelöl a Gyöngyös kanyarulatánál, nevét nem írja ki, de lehetséges, hogy ez Szécseny. Festetics József komoly építkezéseket folytat a szécsenyi uradalomban, többek közt a szécsenyi templomot is felújította, sörházat épít, svájci tehenészetet hoz létre.

4. kép - 1740-es térkép; 5. kép - Korobonszky, 1750 körül; 6. kép - Mikoviny, 1753

A század utolsó harmadában nagy előrelépés történik a község térképeken való megjelenítésében, egyrészt az első osztrák katonai térképek elkészítése révén, másrészt a Káptalan térképrajzolója, Kenedics József révén. 1777-ben Mária Terézia megalapította a Szombathelyi Püspökséget, így a Káptalannak több ingatlanát át kellett engednie az újonnan létrehozott püspökségnek. Ekkor az uradalmi központtá fejlesztette Lipártot és közeli éléskamrája lesz. Feltételezhetően ezért van kiemelve a térképen Lippár, Szombathely és Sárvár közt egyedülként a Gyöngyös parti települések közül. 1784-85 között II. József, a kalapos király, népszámlását tartott, aminek következtében az eddigiekhez képest a legrészletesebb térképet készített az országról. Ezen a térképen Lippárt már t-ével végződik. Szécsény két alakban is fel van írva (még Sezien). Nagyon jó látható az úthálózat is. A Via Publicának van egy mellékága, a Fekete-ér és a Boláta híd után, ami Lesvár majornál, a vendégháznál tér vissza az országútra. (A régi szécsenyiek még tudták, hogy a Bolátánál haladt régen az országút.) Az út mellett még épületeket is jelöl a térkép. Az is jól kirajzolódik, hogy a Két-út köze egyik ága az Egert megkerülve tart Pecöl felé, illetve hogy a lipárti malomhoz (egykori mileki malomhoz) vitt az út Koltáról, akik a középkorban birtokosai voltak a káptalan mellett. (Ezt az utat Prépost utának, majd Partos útnak hívták. A Malom előtti dűlő is azt jelentette, hogy Kolta felől ez a föld-terület a malom elérése előtt helyezkedett el.) A térképen az is látható, hogy a Gyöngyös Tanánál két ágra szakad, a kiesbbik ága a Papkert érintésével tart az ó-kastély felé, de ez kis ág is többször szigeteket ölel körül, sőt Lipárt és Szécsény között egy mesterséges vizes árok köti össze a Gyöngyös fő ágával. A patakok, erek, vízfolyások környéke öntés terület, legelő. A térkép érzékelhetően rögzíti a szécsenyi uradalom állapotát, ahogy az a Batthyányiaktól az Ebergényiek kezébe kerül át (vásárlás útján).

Kenedics József térképe csak a Via Publica útvonalát tünteti fel, Kiskajdnál és Lesvárnál az út menti vendéglőkkel. Szécsen-nél a templom melletti rész (a későbbi vásártér, ahol ma a futballpálya van) még árterület. Mind a katonai térképén, mind a Kenedics térképén jól látható, hogy Szécsényt, miként öleli körbe az erdő (horói erdő), vagyis maga a falu valóban egy irtás területen fekszik (ahogy eddig Szécsény szőfajtése állította), ami főleg akkor érthető, ha a Papkert területén valóban római kori légios tábor volt, akkor az ottani faépületekhez, palánkfalhoz innét vágták ki a fákat. Ez az utóbbi két térkép ad először képet a falvak alaprajzából, a Gyöngyös menti falvak végig egy utcás faluk a patakkal párhuzamos kiterjedésűek, egyedül Szécsény kétutcás, melyek ráadásul egymásra merőlegesek. Valószínű Szécsény is egy utcás (a későbbi nagy ucca, ma Kossuth utca) volt a középkorban, azonban a feltételezhetően török kor után eltűnő Császt lakói a Császtra vezető út szécsenyi szakaszához települtek be (a későbbi Kis ucca, ma Dózsa Gy. utca). A Nagy ucca déli végénél volt a földvár, a mai magtár (egykori Festetics sörház) helyén. Később itt alakult ki egy szinte városias faluközpont, ami már az első osztrák katonai térképen is jól látható.

7. kép - Osztrák térkép,1782; 8. kép - Az első osztrák katonai térkép, 1784-85; 9. kép - Kenedics József,1785

A következő három térkép, három egymás utáni évben készült, azonban szinte semmi hasonlóság sincs köztük. Az első, 1788-as fel sem tünteti a falut, csupán azért közöljük, hogy mint az ókori Mezopotámiában, a folyamközi kultúra bölcsőjében, láthassuk, hogy a Perint (Kenyőezes) és a Gyöngyös közti terület, hasonló adottságokkal bír, mint ókori elődje. Itt érdemes elgondolkodni azon, hogy valóban a rómaiak idejében a Perint volt e a Sibaris patak, és nem inkább Gyöngyös, amit a térkép sokkal jelentősebbnek rajzol? (A Perint Szombathelynél szinte csak egy erecske, ami csak később, a város alatt szélesedik Gyöngyös méretűvé, talán a város rómaiak által épített szennyvízcsatornáitól. A térkép Könnyező pataknak nevezi, tehát saját neve sem volt ekkor még, ma is változó neve van, Perint – Sorok.) A két folyó közti terület nem véletlenül volt már kedvelt a rómaiak idejében is. Johann Franz Josef von Really térképe semmivel sem közöl többet, mint a század elején készítették. Az 1790-es térkép ezzel szemben, ismét jelöli a Gyöngyös bal parti mellékágát, ami Táplánfánál indul és Szécsény alatt, a mai Bereknél ér vissza a Gyöngyösbe. (Ez az ág táplálta az ó-kastély körüli vizes-árok rendszert. A térkép atavisztikusan örökíti meg az ókort abban az értelemben, hogy Savaria ezúttal is egész a falu mai területéig tart.

A következő térkép is 1790-es, habár a falut nem ábrázolja, mégis azért emeltük be, mivel jól látható rajta a római út nyomvonalát követő Via Publica, ami a Gyöngyös kanyarulatáig kíséri a folyót, majd elválik tőle. A következő osztrák térkép szinte az első katonai térkép kópiája, a falvakat is ugyanúgy írja: Lippár, Sezien-Szécsény. Jól látható a középkori eredetű úthálózat, a Lesvár és Szécsény közötti Ikervár - Pecöl - Tótfalu (Sorkifalud) közötti, a Via Publicát keresztező út, és az is, hogy miután Lipárt a Káptalan uradalmi központjává vált, Kenézen keresztül egész Fűztőig vitt egy út. A kajdi és a lesvári vendégfogadó is fel van tüntetve rajta, a templomos helyeket is jelöli. Csomaházán (Comaháza) templomot és gazdasági központot mutat.

10. kép - 1788-es térkép; 11. kép - Johann Franz Josef von Reilly, 1789; 12. kép - 1790-es térkép

Franz Müller térképe csak két évvel később készült, csak Szécsényt jelöli, viszont hatásosan ábrázolja a Rába árterét. 1792-ben Ebergényi István, országgyűlési követ, császári és királyi tanácsos Szécsény földbirtokosa.

13. kép - 1790-es térkép; 14. kép - 1790 körül; 15. kép - Franz Müller, 1792

Vasvármegye fő útjait ábrázolja a következő térkép, a mi számunkra a Via Publica fontos, habár a falu nincs jelölve rajta, de a második hajlata az útnak a Szécsény és Csemesz közötti mai ívet mutatja. Kenedics József térképe eltér a korábbi, általa készített térképtől. Császt önállóan is jelölve van Lipárt és Szécsény mellett. Nagyon érdekes az országút, postaut (egykori Via Publica) nyomvonala, ugyanis eszerint, az kétszer is keresztezte a Gyöngyös patakot, egyszer még Szombathelyen, majd másodszer (Táplán) Szentkeresztnél, ettől Szécsényig ismét a Gyöngyös jobb partján haladt. Lipszky János térképe egy kis zászlócskával jelöli Liparth és Szécsény között a Gyöngyös kanyarulatát (Sárvárnál látni még ilyen zászlócskát), aminek jelentését még kutatni kell. (Talán a későbbi körjegyzőségek elődjét jelölheti ez a zászlócska.) Külön tünteti fel Lévárt és Császtot, ami azt bizonyítja, hogy a mai téves elképzelésekkel szemben, ezt a két helynevet nem szabad azonosítani, egymás megfelelőjének venni. A jövő feladat ezek pontos helyének meghatározása, beazonosítása. Szécsény és Csemesz-Kopács között a középkorban még létezett egy tó, az enyingi Török család szécsényi uradalmi iratai közt Halastóként van megemlítve. A Lévári tóként fennmaradt kifejezés ennek a nyoma lehet. Tóth Ferenc, egykori iskolaigazgató helytörténeti gyűjtése során talált rá a Lévár orális hagyományaira. Eszerint itt volt a török kor idején a szécsényi várnak egy elővára, ahonnan a Via Publicát tudták Rum felé figyelni.

16. kép - Vasvármegye térképe; 17. kép - Kenedics József, 1800 körül; 18. kép - Lipszky János 1804-08

Kenedics József Vas és Zala vármegyék közigazgatási térképe külön jelöli a templomos helyeket és a plébániákat. (Azokat a falvakat, ahol nincs templom, csak egy árbocok körrel jelöli.) Ezen a térképen a Via Publica végig a Gyöngyös jobb partján halad Szombathelytől Szécsényig. (Tehát ellentmond a 7 évvel korábbi térképének.) Kenedics térképe pontozott vonallal jelöli a plébániák területét, Szécsény esetében (amit álló betűkkel ír), Bárdos, Lipárt, Nagy Kajd, és Tana tartozott hozzá (ezeket dőlt betűvel írja). Lipárton és Kajdon jelöl templomot. Az 1830-as térképábrázolás a Via Publica szabályos szakaszolását ábrázolja, és a Gyöngyös menti falvak sorát, amit füzérfalvaknak is hívunk emiatt. Szécsény és Csemesz-Kopács között

akkora távolság van (települések nélkül), mint Táplánfa és Szécsény között. Szemdői Aszalay József térképe semmivel sem mond többet, mint az egy évszázaddal korábbi térképek, legalább is a faluról, csupán a plébániaközpontokat jelöli, és egy sematikus terepszint ábrázolást ad.

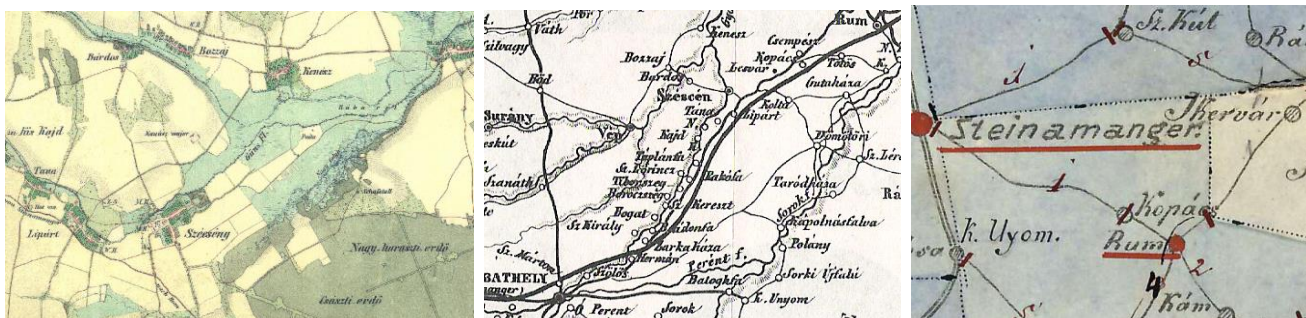
19. kép - Kenedics József, 1807; 20. kép - 1830-es térkép; 21. kép - Szemdői Aszalay József, 1830-38

Schedius Lajos és Blaschnek Sámuel Benjámín térképe viszont úgy különbözteti meg Lesvárt Császtól, hogy az egyiket, az országút bal oldalára, a másikat jobb oldalára helyezi. A Gyöngyös kanyarulatát ők is kitüntetett pontként kezelik, ezúttal nem zászlót, hanem egy templomot rajzolnak oda. Hegedűs András Császtot (Praed. Csást) az országút jobb oldalára rajzolja, ugyanakkor jelöli a templomos helyeket. Hátsek Ignác térképe minden falut feltüntet a Via Publica és a Gyöngyös patak mentén, ezért szinte áttekinthetetlen. Lipárd-ként írja Lipártot, Szécsény-ként Szécsényt.

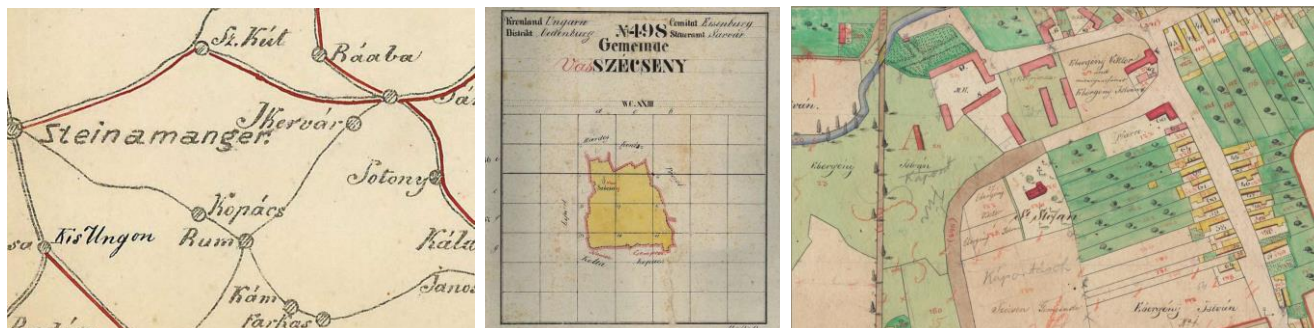
22. kép - Scheidus Lajos-Blaschnek Sámuel Benjámín, 1833-36; 23. kép - Hegedűs András, 1836; 24. kép - Hátsek Ignác térképe

A térképek pontosságában a legnagyobb előrelépést az 1846-47-es II. osztrák katonai térképek jelentik. A falu esetében is szinte ma is minden pontosan meghatározható ezen. A helytörténeti kutatások miatt ez az eddig leghasználhatóbb térképünk. Minden régészeti lelőhely pontosan meghatározható és beazonosítható rajta. A Köves alatt elfolyó Fekete ér - Boláta patak medre nem volt szabályozva ekkor még, végig cikázik az Eger alatt is, ahol már Nagy folyónak nevezi a térkép. Az is jól látható, hogy milyen szépen tervezett volt az új-kastély parkja (ma valamit vissza próbáltak állítani ebből), a talajkülönbségeket is szemléletesen ábrázolja a térkép. Az első katonai térképen még „Horói erdőnek” nevezett erdő ezúttal már Császi és Haraszi erdő. Egy évvel későbbi a Bécs- Fiumei tervezett vasútvonal nyomvonalának térképe, amely, miután Ebergényi Benedek volt a projekt egyik „kormánybiztosa” a településünket is érintette volna. Sajnos az utolsó reform-kori országgyűlés elvetette a megvalósítást. (Később a Rum- Szombathely vasút kiépítésekor egy részét megvalósították ennek a projektnek. Az eredeti terv szerint Hermántól az országút jobb felén haladt volna a vasútvonal.) Az 1855-ös osztrák térkép csak a főbb utakat jelöli a környéken, Szombathely és Rum között csak Kopács van feltüntetve rajta.

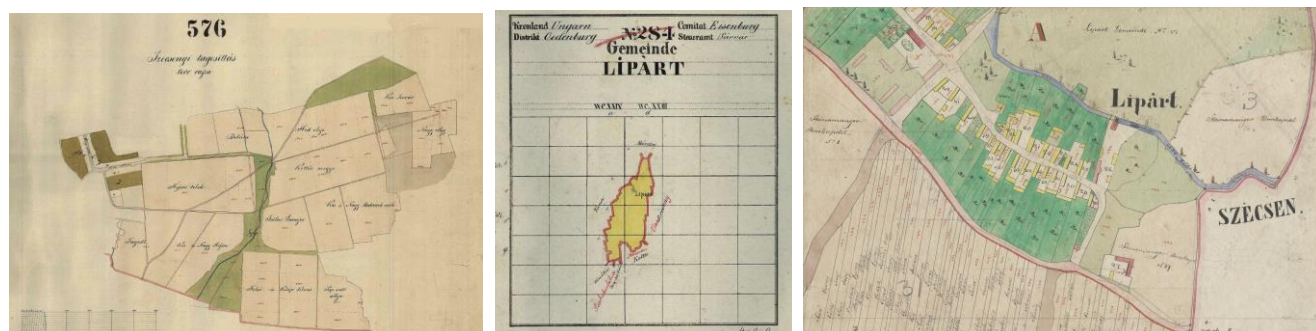
25. kép - II. Osztrák katonai térkép, 1846; 26. kép - Tervezett Bécs-Fiumei vasútvonal nyomvonala, 1947; 27. kép - 1855-ös osztrák térkép

Az egy évvel későbbi térkép, az előbbi kópiája. Pirossal kiemeli a fontosabbakat. Az újabb, még nagyobb áttörést az 1857-es kataszteri térkép jelentette, 8 évvel vagyunk Világos után. Az osztrákok tudták, nem babra megy a játék, pontos képek akartak Magyarországról, ezért feltérképezték minden centiméterét, mindennek adóvonzata volt. (Birodalmi, fiskális gondolkodás, amivel később is fogunk találkozni.) Mindenesetre ez alapján abszolút pontosan rekonstruálható a 19. század második felének helyi topográfiája. Az uradalmi épületek rózsaszínnel, a jobbágyházak sárgával voltak színezve, sőt a tagosított földterületek nevesítve is voltak. (Ezeket ma a 21. század demokráciájában nem lehetne megtenni, a személyiség-jogokra hivatkozva, ma tehát nem lehet feltüntetni, kinek milyen és mekkora ingatlanjai vannak a faluban.)

28. kép - 1856-os osztrák térkép; 29-30. kép - Szécsény kataszteri térképe, 1857

A helytörténeti kutatás miatt ez a térkép talán még az 1846-os katonai térképnél is részletesebb és pontosabb, természetesen nem csak a községünk esetében. Ez a térkép adja meg a település pontos határait először, amiből az is kivehető, hogy A Lipárt területébe olvadt Milek határai (területe) Szécsényhez képest mennyivel kisebb, igaz az utóbbinál bele kell, hogy vegyük Császtot, Halastót és Lesvárt is.

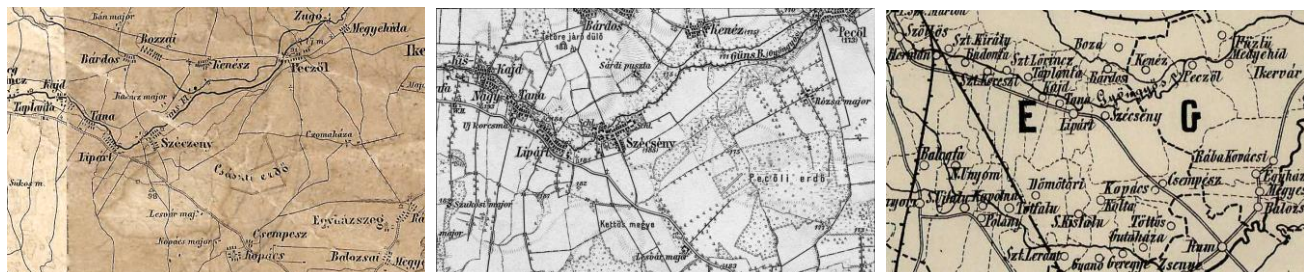
31. Szécsény tagosítási térképe, 1857; 32-33. kép - Lipárt kataszteri térképe, 1857

A 12 évvel későbbi, Dobrovics Ferenc által készített térkép egy szabadkézi rajz, a rumi országút menti falvak jelölésével. Azért emeltük be, mert rendkívüli módon szemlélteti azt, hogy amíg az út a Gyöngyös mellett halad, sűrűn követik egymást a települések, amikor elváltak tőle a faluk hihetetlen módon megritkulnak. Az 1870-es osztrák térkép Vas vármegyéről földutakat és patakokat, ereket is ábrázol. Sárdot, ami valójában Kenéz széle, rossz helyen jelöli, a Sükösd major helyén. Kanász majornak nevezi a Kenézhez tartozó Kányási majort. (Szécsény itt is, akár az előzőnél Szécsen-ként van írva.) Knorr Sándor térképe jelöli a Kettős megyét, Kolta és Kopács irányába, valamint a Kövesi gémeskutat is, Csácsnak írja Császt-ot, illetve Lesvár majort is feltüntet, aminek épületeit is ábrázolja. (A térkép készítője biztosan betért az itteni vendéglőbe.) Érdekes módon jelöli a Borzó patak malmait Kenéznél, Pecölnél, ugyanakkor Gyöngyös malmait Lipártnál és Szécseny-nél nem. Szécsényben feltüntet az ó-kastélyt és a templomot, illetve pontos képet ad a falut körülvevő erdőkről, illetve a használt utakról. Szinte olyan pontos, mint egy katonai térkép.

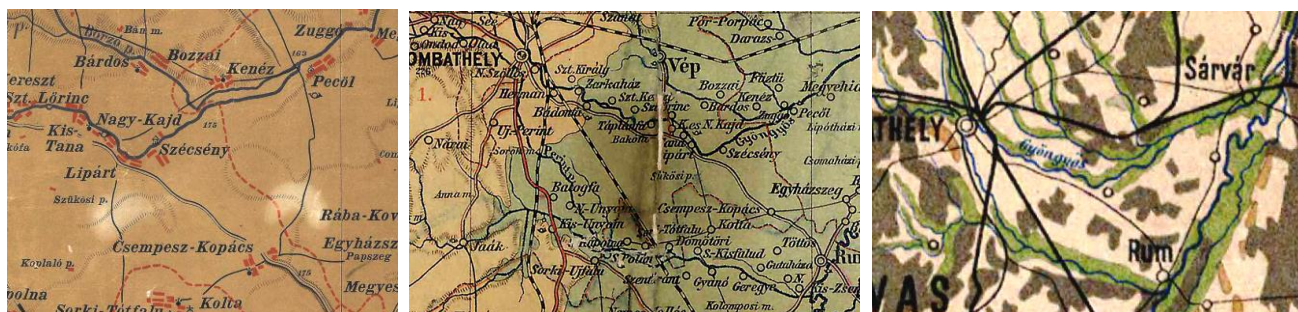
33. kép - Dobrovics Ferenc, 1869; 34. kép - Osztrák térkép, 1870; 35. kép - Knorr Sándor: Magyarország vármegyéi térkép, 1870-71

A 8 évvel későbbi térkép tulajdonképpen a III. katonai térképnek egy kezdeti változata, az ottani a pecöli erdőt itt császi erdőnek nevezi. A káptalan Kányási majorját Kanác majorjának nevezi. A térképen jól kivehető a Két-út közti út mellékága, ami Kenézt érintve halad tovább Ikervár irányába. A III. osztrák katonai térkép már nem olyan részletes, mind a II. volt, nem is színezett. Viszont könnyű átnézeti rajzot ad a településekről, ezáltal valószínű, hogy az áttekinthetőségen volt a hangsúly. A szombathelyi kataszteri térkép még ennél is egyszerűbb, csak a falvak területének határait jelöli, vastag szaggatott vonallal pedig a járásek határait jelöli.

37. kép - 1878-as térkép; 38. kép - III. osztrák katonai térkép, 1883; 39. kép - Szombathelyi kataszteri átnézeti térkép

Kogutowicz Manó jeles térképész volt. (Iskolai térképein nemzedékek nőttek fel.) Vázlatos domborzati rajza arra világít rá, hogy miért kanyarodnak a folyók, patakok a falu területén Északkeletre. (1878-as térképe csak a Gyöngyöst jelöli.) A Szécsény és Kopács között létező, a már említett Halastó is megérthető ebből, amit úgy kell értelmeznünk, hogy a Gyöngyös talán korábban kicsit tovább folyt Kopács irányába a szintemelkedésig, és az ottani kanyarulatánál visszamaradt egy tó, majd később a mai medrét választotta. (Szécsényben, az új-kastély környékén még ma is több régebbi medre nyomokban fellelhető.) A térkép Szécsénynél és Lipártnál sem jelöl templomot, csupán a Szécsénynél egy kis házikót, Pecölnél postaállomást. Az 1888-as térkép nyíl egyenes vonallal jelöli a Lipárt és Kolta közti utat, tőle balra a Sükösd (Sükösi) majort, amit szűkösként is értelmezhető, amiből később a Koplaló major kifejezés maradt meg. Homolka József térképe csak körrel jelöli a Gyöngyös kanyarulatánál Szécsényt, viszont, mint földrajzi térkép jól jelzi a Gyöngyös patak és Borzó patak melletti árterületeket, réteket.

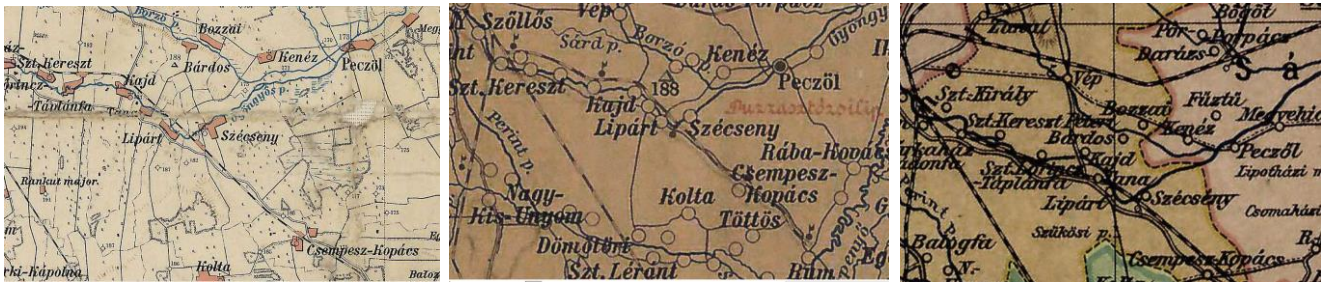
40. kép - Kogutowicz Manó: Vas megye, 1884; 41. kép - 1888-as térkép; 42. kép - Homolka József földrajzi térképe

Kogutowicz Manókövetkező, 1890-es térképe már ábrázolja a Rum-Szombathely vasútvonalat. (1894 decemberében adták át.) A Sükösi majort ugyanúgy a Lipárt Kolta közti út bal felére helyezi. Az ugyanebben az évben készült Vas-Zala-Sopron és Moson vármegyék térképe nevezi először Vasszécsénynek Szécsényt. (Kogutowicz térképei rendszeresen Szécsények nevezik Szécsényt.) Az 1902-es posta-távírdai térkép pontosan jelöli a Rum-Szombathely vasútvonal vasútállomásait (melyik, melyik oldalon van). Szécsényt újra Szécsénynek írja, pedig épp a vasúti megálló miatt lett Szécsény neve Vasszécsényre változtatva. A kis zászlócskák jelölése talán hasonló értelmű a korábban tárgyalttal. (A körjegyzőség csak 1895-ben költözött Szécsényben.)

Nyugat-magyarország földrajzi térképe ismét pontosan jelöli a vasútállomások helyét. Az előzőhöz hasonlóan, illetve piros színnel kiemelve. Magassági pontokat, terepszinteket is jelöl, valamint a falu környéki erdők pontos helyét is kirajzolja. Vályi Béla vízszabályozási térképe duzzasztószilipet ír pirossal Szécsény és Pecöl közé a Gyöngyösre. Ez a térkép már pontosan rajzolja a Lipárt és Kolta közötti úgynevezett Vicinális utat. Az 1904-es térkép szinte kópiája az 1890-es Kogutowicz térképnek.

43. kép - Kogutowicz Manó,1890; 44. kép - Vas, Zala, Sopron, Moson vármegye térképe 1900-as évek; 45. kép - Magyarország posta-távirányi térképe,1902

46. kép - Nyugat-magyarország földrajzi térképe; 47. kép - Vályi Béla vízszabályozási térképe,1903; 48. kép - 1904-es térkép

Kogutowicz Manó 1905-ös térképére ugyanez elmondható. Az 1907-es térkép újra Vasszécsényt ír, míg az 1909-es Vas megye térkép megint Szécsényt. A két évvel későbbi térkép ismét Vasszécsényt ír, míg újabb két év után (1909) ismét Szécsény-ként van feltüntetve Szécsény.

49. kép - Kogutowicz Manó,1905; 50. kép - 1907-es térkép; 51. kép - 1909-es Vasvármegye térkép

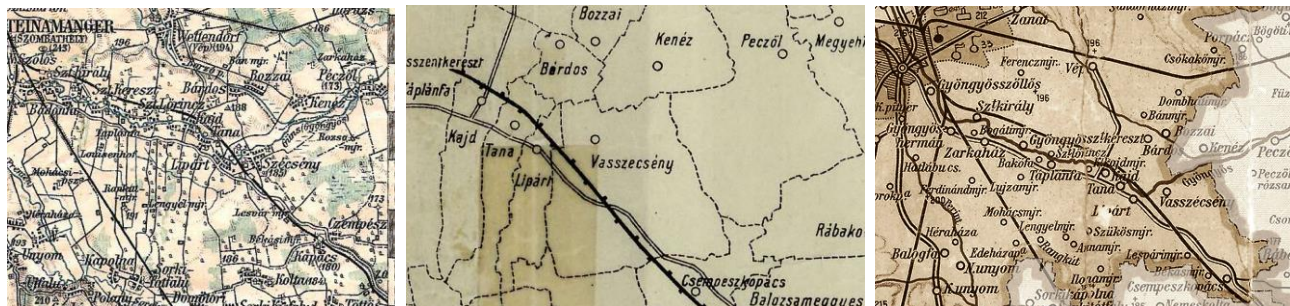
Az 1910-es térkép újra Vasszécsényt ír, viszont az előzőeknél részletesebb, mivel feltünteti a Lészvári majort, Csempezkopácsnál a Békás majort, a pecőli Rózsamajort, a tanai Szűkös-majort, a kajdi Kiskajdi majort. Czako István térképe is ugyanezeket az információkat adja (feltehetően mindkét térkép Czako István munkája). Vasvármegye politikai, vallási térképe, egy kézzel rajzolt térkép, szaggatottan jelöli a járás-határokat.

52. kép - 1910-es térkép; 53. kép - Czako István: Vasvármegye közigazgatási térképe,1910; 54. kép - Vasvármegye politikai, vallási térképe,1910

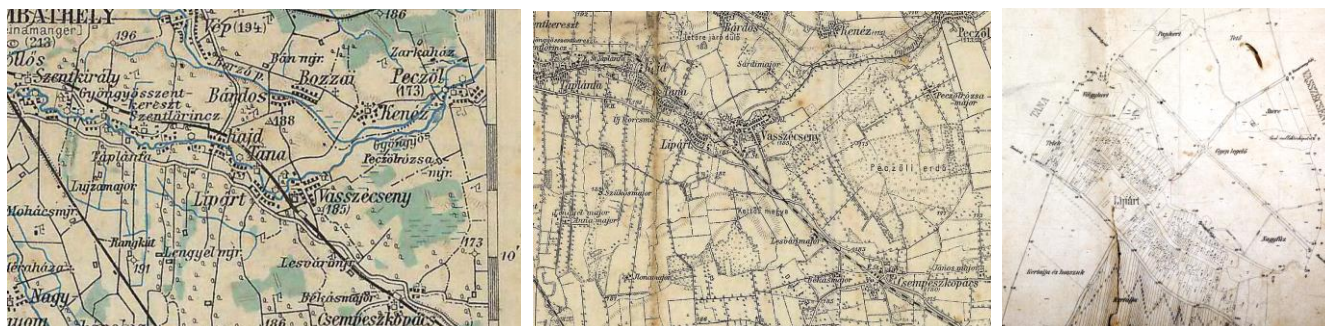
Az 1912-es osztrák térkép Békási és Lészvári majort ír, tehát a két major esetében felcseréli az „i” betűket. Czempesz-nek nevezi Csempeeszt. Jelöli a kövesi és a lesvári gémeskutakat is, a vasútállomások elhelyezkedését, sőt a falvakról, utcákról

leegyszerűsített rajzot ad. Szécsényben a két kastélyt is jelöli. A domborzati viszonyokat is pontosan adja vissza, tehát jól látható, hogy a falutól délre húzódó magaslatok terelik el a Gyöngyöst keleti irányba. Utakat és terepviszonyokat is jelöl. Az 1912-es térkép mutatja meg az eddig közölt térképek közül a legáttekinthetőbben a falvak kiterjedését, határát. „Vasszécsény” kiterjedése többszöröse (5-6 szoros) Lipárténak, pedig mint már utaltunk rá, Lipárt területében Mileké is beolvadt. Az 1913-as térkép ismét jelöli a Lesvári majort, a Békás majort, a Pecöl-rózsamajort és a Szűkös majort. (Az utóbbi a középkor végén még Sükösd major.) Az alsóbbrendű utakat viszont egyáltalán nem, így a Lipárt Kolta közöttit sem.

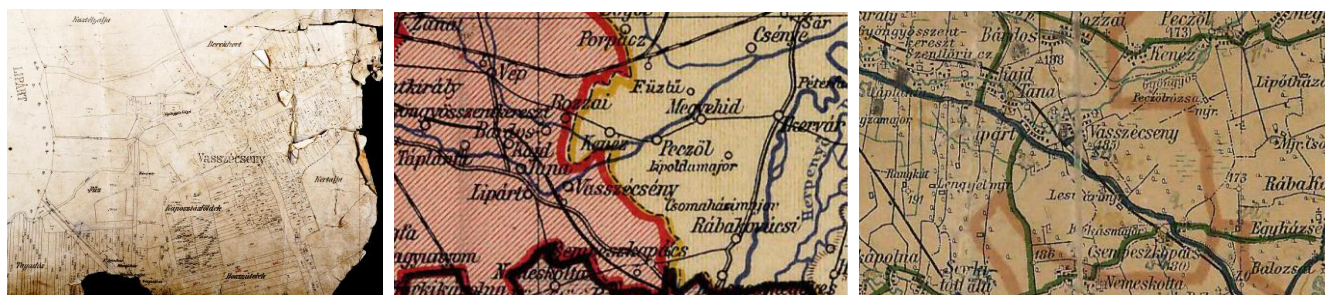
55. kép - Osztrák térkép,1912; 56. kép - 1912-es térkép; 57. kép - 1913-as térkép

Az 1914-es osztrák térkép az 1912-es javított változata, itt már Vasszécsénynek van megemlítve Szécsény, minden másban az előzőt követi. A szintén 1914-es Suchanek térkép nagyon alaposnak nevezhető, szinte a III. osztrák katonai térképével megegyező módon áttekinthető és reális képet (domborzati viszonyok, malmok, hidak, épületek utak út-menti fák, keresztek, gémeskutak) ad a faluról. Az 1916-os kataszteri térkép még ennél is részletesebb, sőt talán minden idők legpontosabb térképének számít. (A Múltidéző szerkesztője önkormányzati képviselő idejében tiszteletdíjából ezért digitalizáltatta.) A Papkert esetében a legpontosabban rajzolja meg a kiszáradt Gyöngyös medret, ahol a római légiótábor helyezkedett el.

58. kép - Osztrák térkép1914; 59. kép - Suchanek térképe,1914; 60. kép - Lipárt kataszterterképe,1916

Pontosan adja meg a dűlőneveket, azok tökéletesen beazonosítható helyeit. Szécsény és Császt (Bánya) közt újabb irtásokat jelöl, ami azt sejteti, hogy a középkorban a két falu közt még erdő volt. Lesvárt viszont a főút bal oldalán jelöli, mellette egy legelőt, tehát a lesvári major állatait itt legeltették. Az ó-kastélytól Északra volt a Kastélyalja, ettől Kenéz és Pecöl felé a Berek-kert, majd a Berek alja. (Ezek egykori vizenyős, lápos öntésterületek a Gyöngyös mentén, ilyenből kaphatta Lipárt is a nevét, láp-part.) A Gyöngyös másik oldalán, átellenben a Kenderázttató, és a Galla. Ezekről Keletre a Császtbánya II. és a Harangláb. (Itt lehetett a császtí temető.) Czako István 1918-as térképe ismét Vasszécsényt ír, viszont feltünteti a Csomaházi majort. Az ugyanebben az évben készült közúti térkép ennél sokkal részletesebb, feltünteti a kövesi és a lesvári gémeskutak, a két kastélyt, a Gyöngyös menti malmokat és a majorokat (Levár, Békás, Csomaházi, Rózsa). Furcsa mód egy ideje már a térképek nem közlik a Káptalan Kányási majorját, amit csak majd a II. világháború után fognak lebontani, miután államosították és elvették a Káptalantól.

61. kép - Szécseny kataszterterképe,1916; 62. kép - Czakó István,1918; 63. kép - Vas megye közüti, kőbányai térképe,1918

A Hadtörténeti Intézet kézzel rajzolt térképe semmi újat nem mond el nekünk, szaggatott vonallal jelöli a járások határait. Az 1922-es térkép is mintha csak Czakó István térképének a kópiája lenne. Az 1929-es térkép jelöli Lészvár majort és Pecöl-rózsamajort. Vasszécseny mai formában írja.

64. kép - A Hadtörténeti Intézet térképe,1920 körül; 65. kép - 1922-es térkép; 66. kép - 1929-es térkép

Glaser Lajos történeti rekonstrukciós térképeket készített. 1929-ben a Dunántúl középkori úthálózatát, 1931-ben pedig a Dunántúl római kori úthálózatát rekonstruálta. A középkori úthálózatán jól látható, hogy a Sárvárt Monyorókerékkal összekötő út (66-os számmal jelöli) nagyjából a falu mostani területén keresztezte a Via Publicát (56-os számmal jelöli). Talián Ferenc 1929-es térképe szintén nem mond semmivel sem többet, mint Czakó István, már említett térképe. Vasszécseny itt is Vasszécseny. Ugyanez igaz Kogutwicz Manó ugyanebben az évben készült térképére is.

67. kép - Glaser Lajos: Középkori úthálózat,1929; 68. kép - Talián Ferenc térképe,1929; 69. kép - Kogutowicz Manó, 1929

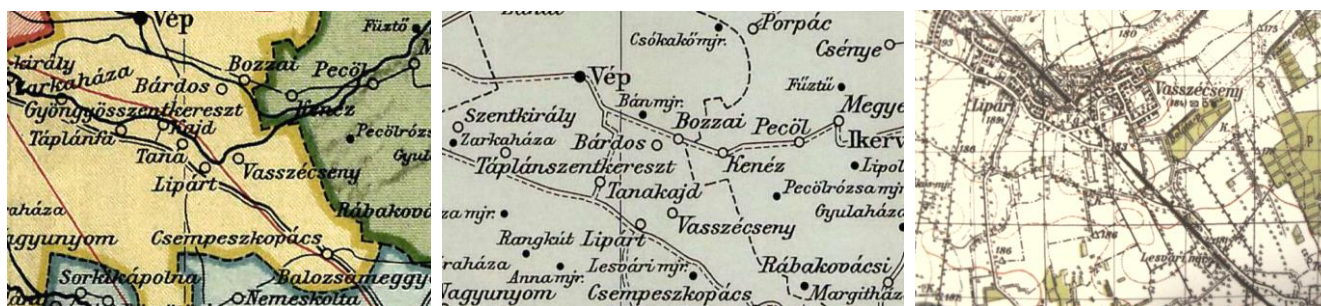
Kéz Andor térképe azért érdekes, mivel nagyszerűen láttatja, hogy a Vasszécseny és Rum között húzódó dombhát téríti el a Gyöngyöst Pecöl irányába. Vasszécseny teli körrel jelöli, mint Táplánfa és Sorkifalud, míg üres körrel Rumot, Pecölt és Csényét, Vépet pedig pontos körrel. A következő térkép nagyon elnagyolt, csupán a Rum-Szombathely a vasút állomásait tünteti fel. Számunka nagyon izgalmas Glaser Lajos második térképe, ami Pannonia római kori úthálózatát rekonstruálja. A Gyöngyös kanyarulatánál hármás útelágazást jelöl. (Későbbi kutatások bebizonyították, hogy a Szombathely-Sárvár közti út biztosan nem a térképe szerint haladt.) Azonban, mint ahogy a Múltidézőben már korábban írtunk róla, a faluban fennmaradt Két-út köze dülönév lehet, hogy a térkép szerinti kettős útelágazásra utal. Tehát itt vált szét a Somlóvásárhely és Pécs felé vezető út. Ez egyébként pont egy római mérőöld távolságra volt Savariától. A Somlóvásárhely felé vezető út átkelője a Rábán Ikervárnál lehetett, míg a Pécs felé vivő úté Rumnál.

70. kép - Kéz Andor térképe, 1930 körül; 71. kép - 1930 körüli térkép; 72. kép - Glaser Lajos: Római kori úthálózat,1931

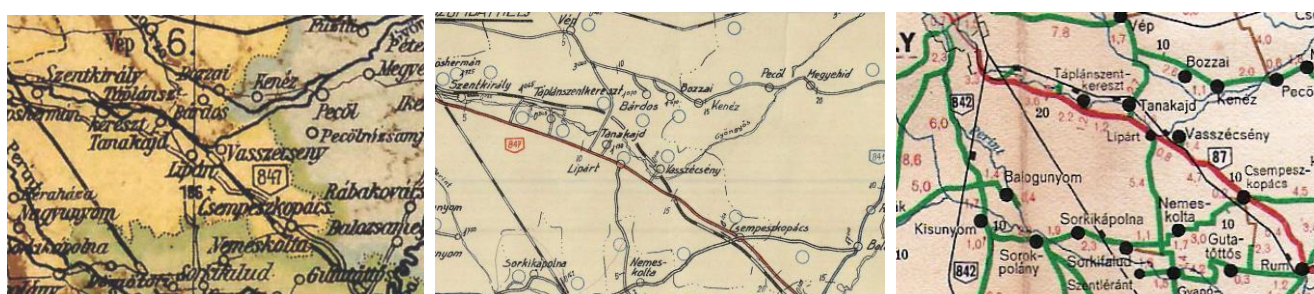
Az 1934-es térkép szintén nem tartalmaz számunkra új információt. Az első 1941-es térkép csak a főbb utakat jelöli, és a járások határait. A Lészvári major azonban szerepel rajta. Az ugyanebben az évben készült katonai térkép viszont abszolút részletes. A magassági pontokat érdemes végigtekinteni rajta. A Gyöngyös jobb partjának magassági pontjai 186, Lipátrnál 185, Lészvárnál 181, Szécsenyénél 183-184 méter. Tehát ilyen irányba nem tudott tovább folyni. Viszont Szécseny és a Pecöli

erdő közt 178, tehát itt kellett, hogy elhelyezkedjen a már említett Halastó. A legalacsonyabb pont viszont az Egralja mellett, a Fekete ér bal partjánál van, 175 méter. A két pont között helyezkedett el az egyik Császt egy kisebb magaslaton, tehát azt a bizonyos Halastót Császt, Csomaháza és Csempezsháza közt kell keresnünk. A falu területén még a keresztet is jelöli a térkép.

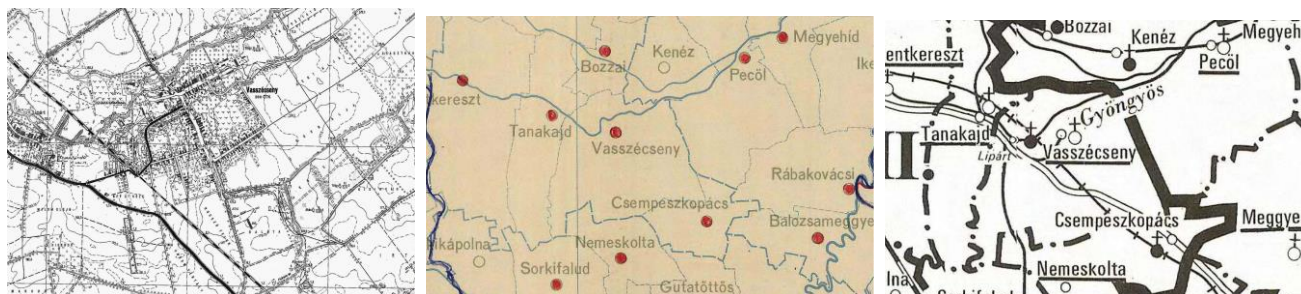
73. kép - 1934-es térkép; 74. kép - 1941-es térkép; 75. kép - 1941-es katonai térkép

Az 1947-es térkép 847-es útként tünteti fel az egykori Via Publicát. Pontozott vonallal jelöli a járások határait, illetve más színnel is. Vasvármegye közúthálózati térképe is ugyanezt teszi. Az 1956-os autótérkép jelöli ezt az utat először 87-es útként.

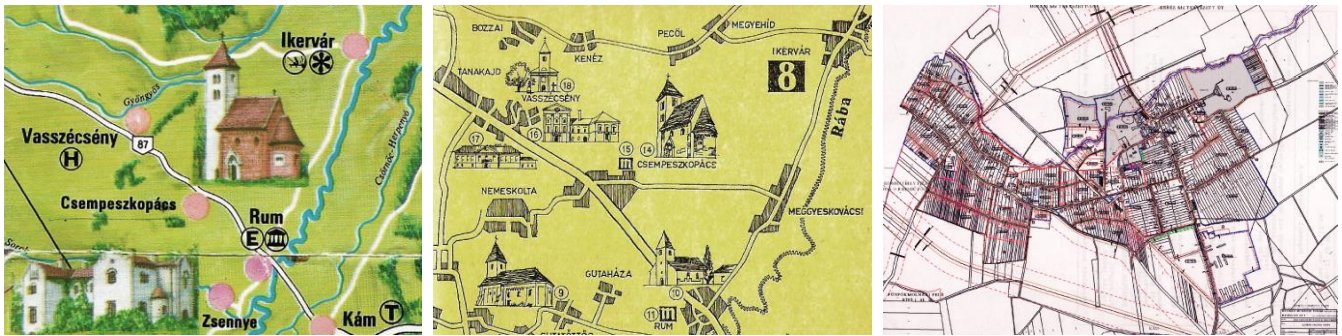
76. kép - 1947-es térkép; 77. kép - Vasvármegye közúti térképe; 78. kép - 1956-os autótérkép

A térképek csúcspontja azonban az 1960-as katonai térkép tekinthető. A magassági pontok jelzésében minden eddiginél többet ad. Az Eger területe pl. 177 méter, tőle Északra a Fekete ér 176, Császtbánya területén 175,4 méter, ami azért elgondolkodtató, mert ez akkor mindig is ártét volt. Mindenképp itt lehetett akkor az Alsó-Császt, sőt talán az is lehet, hogy az Alsó-Császt és a Halastó azonos. Mindenesetre itt is római kori leletek kerültek elő, tehát akár már akkor is létezett itt egy tó. A térkép minden eddiginél pontosabb határozza meg a kiszáradt Gyöngyös medret a Papkertől az Ihász házig. Az ó-kastély körüli vizesárok rendszert is jelöli, valamint az új-kastély parkjában a Margit szigetet. Még az új-kastély gazdasági épületeinek, cselédházainak is áll egy része ekkor. Az is jól látható, hogy a Kenderáztatóhoz vivő út, és a Rózsa utca valójában szintén egy kiszáradt Gyöngyös meder. (A Kenderáztató medre egész Császtbányáig tartott. A térkép szinte pontosan őrzi a település II. Világháború utáni állapotát. Az 1961-es térkép a falvak határait jelöli, kiterjedésben Táplánszentkereszt után Vasszécsény következik, majd Pecöl. Az 1973-as Egyházmegyei térkép a plébániatemplomokat fehérrel, a filiákat feketével jelöli. A Vasszécsényi plébánia ebben az időben esperesi kerületi központ volt, Kis József kanonok 52 évig volt a falu plébánosa.

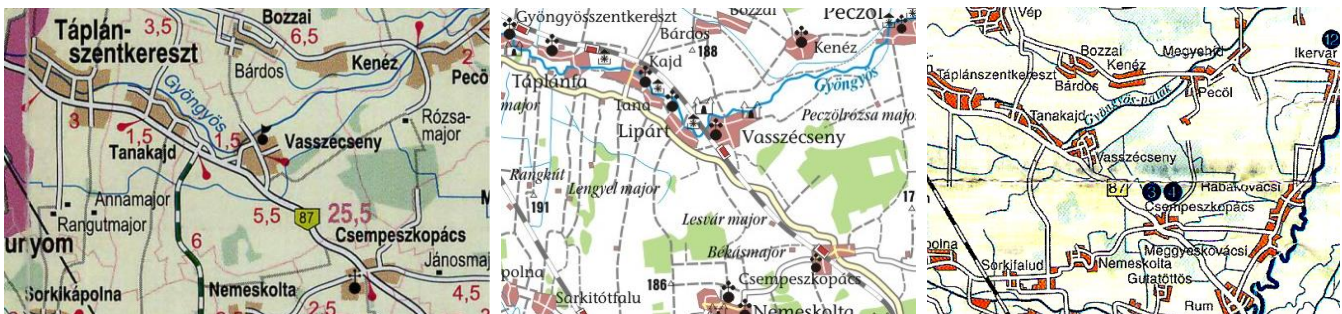
79. kép - 1960-as katonai térkép; 80. kép - 1961-es térkép; 81. kép - A Sombathelyi Egyházmegye térképe, 1973

A következő térkép kicsit elnagyoltan jelöli a falvak kiterjedését (a lipárti falurészt Tanakajdnak írja), viszont feltünteti a Baláta (Fekete ér) és Borzó patakokat. (A Fekete érnek olyan tiszta vize volt, hogy iszapos feneké miatt sötétnek látszott.) Az 1977-es térkép még ennél is elnagyoltabb. Az ugyanebben az évben kiadott Vas megye térkép viszont a falvak tömszerű belső utcaterképét is visszaadja, igaz sematikus. A Borzó patakot megnevezi a Balátát viszont már nem. Egyedül a Rózsamajort tünteti fel a környéken.

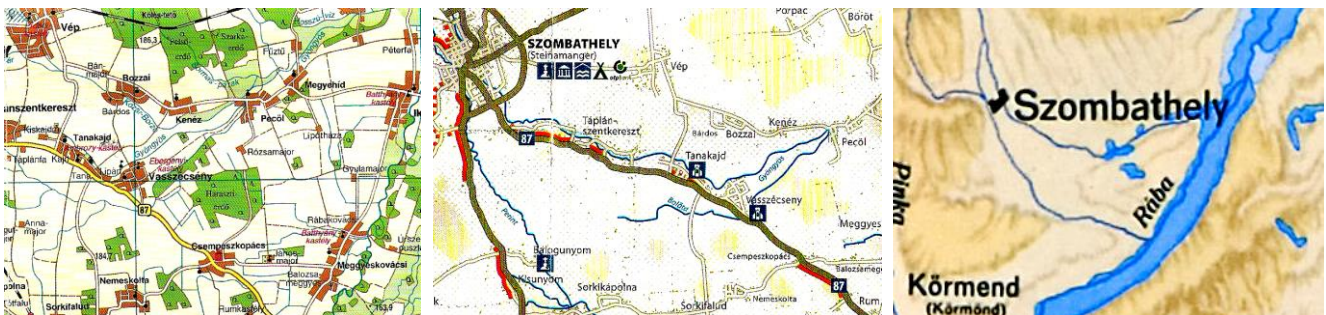
91. kép - Savaria Tourist,1987; 92. kép - Turisztikai térkép; 93. kép - Vasszécsény rendezési terve

Az 2000-es térkép semmi újat nem közöl, a 2003-as jelöli a két kastélyt, a már rég elbontott Lesvár majort, a Gyöngyös szabályozása miatt víz nélkül maradt lipárti malmot. (A szécsényi malom turbinája még átengedte ekkor a Gyöngyös vizét, de ezt meg nem jelöli a térkép.) Még a vasútvonalat és a vasútállomásokat is jelöli, amelyeket a Kádár rendszer ostoba vidékpolitikája már évtizedekkel korábban felszámolt. A Szombathelyi Kistérség térképe ezeket a hibákat nem követte el, azonban elég sematikus ábrában adja meg a település képét.

94. kép - 2000-es térkép; 94. kép - 2003-as térkép; 95. kép- Szombathelyi kistérség

A Vas megye térkép turistáknak készült, jelöli a két templomot, sőt meg is nevezi a szállodaként üzemelő új-Ebergényi kastélyt. A 2006-os kerékpár-út térkép jelöli a kajdi és a szécsényi templomot, megnevezi a Baláta patakot, és piros szaggatott vonallal ábrázolja az addig elkészült kerékpárútvonalat. A 2011-es vízrajzi térképpel zárjuk a térképek körüli barangolásunkat, ami végre feltünteti a már többször említett tavat, Vasszécsény és Csemeszokpács közt, illetve jól látható rajta a Gyöngyös árterületei, a Berek ami talán Lipárt nevé adhatta a középkorban, láp-part, hisz a falu ez előtt fekszik.

96. kép - Vas megye térkép; 97. kép - Kerékpárutak,2006; 98. kép - Kárpát-medence vízrajza,2011

A közel száz térkép faggatása után talán jobban megértjük helyi történelmünket, múltunkat. (Néhányat kihagyunk, amik nem hordoztak számunkra új információkat, mivel a térképek száma jóval meghaladja a százat, amik kisebb térségünket ábrázolják.) A térképekkel egy olyan vizuális területet választottunk, ami ugyan csak részben számít írásos forrásnak, azonban annak képi üzenete sokszor fontosabb az írottaknál is.

Következő idei különszámunk a falu régészeti tárgyi emlékeinek kataszterét fogja közreadni.